

ANTIQUARIAAT SCHUHMACHER

sedert 1952

Max en Wilma Schuhmacher Geldersekaade 107, 1011 EM Amsterdam tel. +31(0)20 6221604 fax
+31(020) 6206620 e-mail: schuhmacher@xs4all.nl site: www.antiqubook.com/schuhmacher

Over de Couperus-collectie van de Schuhmachers

Waar begint een verhaal? En waar wordt het mythe?

Het lijkt me het best om nu, zo kort na Max zijn dood - en zelf langzamerhand een oude dame - te vertellen hoe deze collectie tot stand kwam, die ik nu geheel in Max zijn geest naar de beurs breng, d.w.z. ter beschikking stel ter verkoop - maar als geheel.

In 1963 begon ik met een nieuw systeem van boekbeschrijven. Alle gegevens moesten worden vermeld in één zelfde volgorde. En deze moesten zoveel mogelijk worden aangevuld met gegevens ontleend aan andere bronnen. Er werd soms vergeleken of de structuur van de inhoud in volgende drukken dezelfde was - later wordt dat 'standaard'.

In hetzelfde jaar werd Couperus herdacht met een tentoonstelling in het Gemeentemuseum in Den Haag, iets wat wij door onze vriendschap met Gerrit Borgers van het Letterkundig Museum van tevoren wisten - en wat voor ons erg belangrijk was. In een catalogus konden we onze ergernis kwijt over de zg. Verzamelde Werken, die naast herspeld etc. ook verre van compleet waren. En juist van een groot schijver is al het werk belangrijk - wie ben je om iets uit een oeuvre weg te laten.

Deze catalogus 175 verscheen op tijd, ondanks het feit dat we al gemerkt hadden dat vaak exemplaren van dezelfde druk van één en dezelfde tekst in verschillende banden waren gestoken. Onze grote Couperus-verzamelaar prof. mr. A. Pitlo gaf daar niet om - hem was het om de drukken te doen. Maar een andere verzamelaar, onze latere vriend Henri Dirkx, speelde ongetwijfeld een rol in het herkennen van de oorspronkelijke band, d.w.z. de band die om het boek bij het verschijnen prijkte - maar, welke was dat?

Met behulp van allerlei folders, naslagmateriaal als Het Boek in Negentien-zoveel (waarvan elk jaar een nieuw deel verscheen) waar plaatjes van banden bij stonden, kwamen feiten naar voren, en was ik zelfs in staat om met behulp hiervan en gesteund door een zoeklijst van Pitlo, een aantal niet bestaande drukken, nl. door Veen overgeslagen en zelfs soms als bestaand in De Brinkman of door Van Booven in zijn biografie genoemd, aan te wijzen: ze waren gewoon een vorige druk in een nieuw of soms weer een nieuw jasje. In onze catalogus 175: Van en over Louis Couperus, staat dan ook vermeld in de kop dat o.a. de 4de druk van Majesteit nooit heeft bestaan.

Van Vliets gezegde dat hij als eerste vermeldt dat de 4de druk van Majesteit nooit heeft bestaan, is dus een vergissing. Ook antiquaren kunnen wetenschap bedrijven, met, bij ons in ieder geval, als het enige argument dat ze dit leuk vinden - uitvissen, dat gaf zowel Max als geeft mij veel plezier.

Misschien komt dat ook door onze achtergrond - kinderen van een schilder - waardoor gevoelig voor esthetiek, daarom ook makkelijk in staat welke band nu de eerste was te onderscheiden - en allebei B's - Beta's - rangschikken, uitpluizen - en tevens gezegend met grote hoeveelheden geduld, en zeker voor Max, wat anders voor mij, bewaarzucht.

De Couperus catalogus was een succes. Er waren ook exemplaren uit Couperus' zijn eigen bibliotheek, waarbij exemplaren met aantekeningen / correcties in zijn beroemde eigen schrift (in paarse inkt) opgenomen - die ik op een kijkdag bij Beijers in 1961 had ontdekt. Wij kochten hier De Berg van Licht met de correcties in Deel I, welke vóór de catalogus al naar Henri Dirkx verhuisde, en welke wij [en niet

de heer Eekhof] terugkochten op de veiling in 1981 waar de boeken van deze vriend tezamen met die van een andere vriend gingen, onze goede Jan Greshoff.

Verder kwamen we (in 1961) in het bezit van de perkamenten Herkakles, speciaal gebonden voor Couperus met in deel II op p.13, regel 15,16 significante wijzigingen (dit kostte toen fl.350,-), waarbij als fraaiste herinnering een uitleg van Pitlo in ons kantoor aan Maartje Draak over het feit dat de godin van het Recht niet blind was.

Pitlo kocht het niet maar Johan Polak deed dat wel - zoals het Spaansch Toerisme (samen met de andere deeltjes uit Van en Over Alles en Iedereen) later aan de voordrachtskunstenaar Albert Vogel verkocht werd. Daarin zaten immers niet alleen wat wijzigingen in de tekst maar vooral een nieuwe verbindende tekst (in zijn handschrift) ten behoeve van zijn (Couperus) voordrachten.

Gerrit (Borgers) had ditmaal - want onze exemplaren waren in onze catalogus opgenomen en dus niet uitleenbaar zoals anders - van de KB geleend en op zijn instigatie maakte ik die er ook met een brief op attent dat bv. Metamorfose in de verkeerde (latere Werken-) band tentoongesteld was - en ook dus verkeerd in het Prentenboek was opgenomen. Alleen ons exemplaar van Wereldvrede met de tekening, haast een karikatuur, van Couperus door Annie de Meester de tekenares, lag op de tentoonstelling.

In onze catalogus stond bij dit nummer - nummer 1 (à 350 gulden): pas te leveren na afloop van deze. Wat dit betreft, in November werden we opgebeld door Juffrouw Visser van de Acquisitie van de KB, ons wel bekend omdat zij altijd de bestelling van Brummel de bibliothecaris, toen net weg, doorgaf (de KB bestelde altijd direct een op catalogus, bv. men begon om 9.30 - de laatste bestelling kwam door om c. 12 uur) - dat de nieuwe bibliothecaris Reedijk wel interesse had - maar wat er van af kon. Ze belde - en mijn antwoord - is nog altijd hier een gevleugeld woord: wilt u tegen meneer Reedijk zeggen dat we zijn geld niet nodig hebben voor een kip met Kerstmis (kippen waren toen kennelijk nog duur). Maar dit gezegde is onze houding gebleven. Die werd en wordt ons niet door een ieder in dank afgenomen.

Obbema kocht dit boek voor de Maatschappij, zodat het toch in openbaar bezit is - in onze ogen de beste plaats voor unica.

Nederlandse literatuur was in verhouding tot buitenlandse zeer goedkoop - en is nog niet echt duur. Henri Dirckx, een groot verzamelaar met de beste Stendhal collectie van de wereld en een schitterende collectie De Balzac was altijd al op onze stoep vergeten wat hij voor een fraai stuk betaald had. Integendeel, hij klaagde dat zijn Gezelle collectie nog altijd niet compleet was, en weet dit terecht aan het feit dat door de goedkoopte ervan de Nederlandse eerste drukken niet bewaard werden.

Max en ik waren eigenlijk niet content met de catalogus, al was het bv. leuk dat de Verzamelde Werken - voor een tweedehands prijs - dank zij mijn tegenmaken (ik had nl. vermeld hoeveel verhalen en schetsen er niet in waren opgenomen en ook dat de teksten in de toen geldende spelling waren gezet) slechts één bestelling kregen. We hadden voor ons eigen gevoel pas even de neus om een hoek gestoken van een uitermate interessant gebied - de verschillende banden waarin het werk van een onzer grootste prozaschrijvers was gehuld, en tevens een stuk uitgevers / boekgeschiedenis. Wij waren van plan, en nu grootscheeps, een nieuwe, volledige - zo volledig mogelijk dan - Couperus catalogus te maken. Hierin werden we gesterkt door het enthousiasme voor onze catalogus van de kinderen van uitgever Veen - ons werd toegang beloofd tot alle gegevens.

Wat later, als anekdote i.v.m. de familie Veen, toen Gerrit voor het Letterkundig Museum de handschriften van Couperus ten geschenke kreeg - hebben deze enkele dagen - tot mijn grote nervositeit - bij ons in de zaak (achterkamer) gebivakkeerd - omdat in die tijd de mankracht bij het Letterkundig Museum zo klein was en dit niet over een eigen auto beschikte, dat men naar vrienden uit moest kijken om deze grote stapel HSS naar Den Haag te brengen. Ik stond erop dat Gerrit ze verzekerde - deze lijst dook een tijdje geleden op - en Max was eigenlijk van plan de nacht(en) beneden als waakhond door te brengen.

Later kreeg Gerrit de brieven van Couperus aan Veen cadeau - maar voordat die met hem naar Den Haag vertrokken, zijn ze even in onze handen geweest. Gerrit kwam zoals altijd lunchen en nam het zojuist gekregene mee. Dit was het voorspel.

In 1963 werd er dus - na juni met een nieuwe collectie Couperus gestart. Wij hadden de tijd - want eerst moest ik zoals we vonden de Z (van het alfabet Nederlandse Literatuur) halen.

Inmiddels had ik mijn beschrijvingssysteem uitgebreid met onderzoek naar zetsels - of hetzelfde zetsel gebruikt werd voor een volgende druk - en was ik ijverig aan het tellen geslagen, om Verzamelde Gedichten als (zoals vaak) Bloemlezingen te ontmaskeren. Ook wilde ik teksten in opeenvolgende drukken vergelijken - tot ik me realiseerde hoe arbeidsintensief dat alles wel was - 10, 12 uur werken per dag is voor zoiets ambitieus onvoldoende - en daarom was voor het laatste Peter Heringa aangetreden.

Max verzamelde Couperus rustig door - en 'wondertjes' werden aan de inmiddels verzamelende 'dominé' (de heerEekhof) verkocht. Hij was al een klant maar kocht nog niet speciaal Couperus ten tijde van de Couperuscatalogus. De 'wondertjes' die naar de collectie van de 'dominé' verhuisden waren o.a. het exemplaar van Eline Vere, dat Couperus zijn nicht en latere vrouw ten geschenke gaf - hetgeen hij als zodanig (want ik wist wie die secretaresse was) kocht - en natuurlijk mocht afbetalen - want dit is een wonder. Ook bv. het exemplaar van Blanke Steden onder Blauwe Lucht met opdracht aan hun nichtje, het nichtje dat ook in het testament werd genoemd - en waarin naast de opdracht ook correcties in handschrift stonden - als ik me niet vergis werd bv. Eros gecorrigeerd tot Eoös - de dageraad - hetgeen toch iets anders betekent.

Verder gingen naar deze verzamelaar exemplaren die door Max tot doubletten van onze collectie waren verklaard. Het ging ons uitsluitend om - hoe zit het in elkaar, en dat kun je alleen bereiken door het grootst mogelijk aantal exemplaren. Pas dan komen bij vergelijking de verschillen naar voren - die soms slechts een klein detail betreffen - hetgeen nu ook duidelijk blijkt in onze collectie. Een iets andere kleur papier van een ingenaaid exemplaar van Nippon blijkt ook bv. in plaats van de 2 sterren op de rug (die het verband met Oostwaarts aanduiden) een versierinkje te hebben - dus een behoorlijk veel later omslag. Een iets andere kleur van de band van Met Couperus in Afrika blijkt ook een ander vignet op het voorplat in te houden - kennelijk niet door Ds. Eekhof gezien - en daardoor (?) ook niet in Van Vliets boek terecht gekomen. Kleuren van linnen die niet dezelfde zijn zouden kunnen (maar hoeven niet persé) te wijzen op nieuwe bindpartijen. En zo gaat men door. En Max ging door - ook nadat ik in 1970 ernstig ziek was geworden, niet of nauwelijks in staat tot werken - omdat o.a. de duizeligheid als gevolg van deze ziekte mij eerst het zien en toen dat wat beter werd, toch het precieze werken en ook het typen belette. Nadat ik een stuk beter was geworden vonden we dat ik eerst weer eens aan het gewonere werk moest wennen.

Toen de leidraad van onze collega Van Winden verscheen voelde Max dit als tegen de code. En zijn plezier in de Couperuscollectie (uiteindelijk een van onze vele collecties) verdween voor een groot deel toen buiten ons medeweten het boek van Van Vliet verscheen, dat zoals hij dat voelde, ons het gras voor de voeten wegmaaide. Dat blijkt dus veel minder het geval te zijn, nu ik in memory of Max deze lijst samenstelde.

Van Vliet heeft m.i. niet geheel de kans gebruikt die Veens administratie hem heeft geboden - en heeft omdat hij zich primair (maar niet altijd consequent) op versierde banden heeft toegelegd - een aantal bandgedaanten niet opgenomen, zodat je nu bv. krijgt dat wel de eerste (Lebeau)band van Van Oude Menschen genoemd wordt, de 2de in Veens helgele standaard bibliotheek en de 4de de oorlogsband - die hij m.i. ten onrechte behangband noemt - er is nl. geen behang gebruikt zoals bij de 1ste druk van Elsschots Pensioen in verschillende van diens laatste gedaanten - terwijl de 3de - in 1936 in de handel gebracht, zwaar afgesneden en in een modern rood gewaad waarop alleen een belettering niet voorkomt.

Ook staat de ene keer bij de bewuste titel de Werken-band wel afgebeeld terwijl je die bij een andere aan het eind van zijn boek moet zoeken.

Ook vindt men geen afbeeldingen van de effen wit-grijs linnen band uit de jaren dertig - terwijl daar niet alleen - en ook nog in diverse uitvoeringen - de eerste druk van De Berg van Licht is ondergebracht - maar bv. ook de eerste druk van Antieke Verhalen. Dit is gewoon jammer, een dergelijk boek verschijnt niet gauw weer.

Zoals ik hier al eerder schreef, was het (grootste) plezier bij Max voorbij. Niet dat hij eronder leed, - maar jammer. En hij zei in dat verschrikkelijke laatste jaar, na de operatie die hij op advies van een te optimistische specialist verleden jaar had ondergaan en die hem een delier opleverde - welk de nog altijd zo actieve Max in een passief mens veranderde - ach - waarom verkopen we die collectie niet - in een van zijn betere momenten.

In Ierland waar ik eind juli na zijn dood op 8 juni - ook daar is een project, een tuin, een arboretum gestart in 1990, dat je niet ongestraft nog langer alleen mocht laten, er zit te veel toewijding, liefde en zorg van Max (en ook van mij) in - dacht ik plotseling (ook misschien aangezet door wat vriend Ernst (Braches) op zijn begrafenis zei) waarom breng je dit niet als geheel naar de eerstkomende antiquarenbeurs die de NVvA organiseert?. Gewoon om te laten zien wat iemand zonder enig naslagwerk in jaren ijverig verzamelen en vergelijken, met dat speciale talent van hem, bij elkaar brengt?

Ik kon pas laat naar Holland toe - 2 jaar is te lang om een plantencollectie alleen te laten en het klimaat (nattig) is ook niet het beste om een huis leeg te laten staan. En ook - dat daar was zelfs meer dan hier de zaak een project van ons tweeën. Als het ware zat Max achter elke plant, elk van de meer dan 80 verschillende Rhododendron Species - en aan al onze Magnolia's, meer dan 40 verschillende, had hij ook de grootste zorg besteed - ik kan me immers door mijn nog altijd aanwezige duizeligheid erg slecht bewegen.

Maar in deze weken dat ik nu hier in Holland bezig ben met het op lijst brengen van deze collectie, waarbij ik dus wel Van Vliet hanteer, moet ik zeggen dat ik met groot respect en grote ontroering zie hoezeer hij ook hier aandacht voor het kleine detail had - en met welke toewijding en liefde deze collectie is opgebouwd. Ook, maar niet primair, om mij (later) de gelegenheid te geven om verder te gaan en verder uit te zoeken.

Er is echter ook hier nog veel te doen, en als 80-jarige is het niet verstandig om je aandacht te wijden aan iets waar je alleen puntjes op de i kunt zetten - terwijl er nog zoveel valt te doen aan collecties door Max samengebracht.

En daarom - maar als geheel - gaat deze collectie van Max door de handen van mij naar de Beurs, met de bedoeling dat deze als geheel in zijn geheel een uiteindelijke plaats zal vinden.

Wilma Schuhmacher